

KÜRESELLEŞMENİN DÜŞÜNSEL ARKAPLANI VE SOSYOLOJİK YANSIMALARI

Doç. Dr. Fazlı ARABACI*

İnsan eylemlerine ilişkin olgu ya da olayların dayanmış olduğu temellerden ve düşünsel arkaplandan bağımsız olarak açıklanması mümkün değildir. Çünkü bireysel ve toplumsal bir varlık olarak insanın yapıp etmeleri belirli bir anlam evreninde meşrulaşmakta ve bu meşruiyet belirli bir düşünceye dayan(dırıl)maktadır. Bu nedenle dünya ülke ve toplumlarını farklı düzeylerde etkileyen küreselleşme olgusunu dayandığı düşünsel temellerinden bağımsız olarak ele almak eksiklikle nitelenecektir. Çünkü küreselleşme olgusu tarihsel süreçte kendini açığa çıkaran sosyal, kültürel, ekonomik ve düşünsel süreçlerden bağımsız olarak kavranamaz. Öyleyse dünyayı yeniden yapılandırmaya götüren ve Gidens'in ifadesiyle mevcut düzenin elimizden kaymasına neden olan bu olgunun düşünsel arkaplanını sorgulamak, onun neliğini ortaya koyma ve toplumsal izdüşümlerinin nerelere dayandığını anlama bakımından önemli görünmektedir.

Entelektüel alanda yeni dünya düzeni, tarihin sonu, postmodernizm, çok kültürcülük, yerelleşme ve yeni liberalizm gibi anlayışlarla eş zamanlı olarak tartışılmaya başlayan küreselleşmenin ne olduğuna ilişkin farklı görüşler bulunmaktadır. Bu durum onun neliği problemini gündeme getirmektedir.

Kavram olarak ortaya çıkışı ve anlamı üzerinde farklı görüşler beyan edilen küreselleşmenin işaret ettiği sürecin unsurları ve nesnel gerçekliği dikkate alınırca daha isabetli tanımlamalara ulaşılması ve daha anlamlı olması mümkündür. Çünkü bilindiği üzere son yıllarda ilgili ilgisiz meselelerde sıkça kullanılan küreselleşme kavramına farklı bakış açılarına göre değişik anlam ve değerler yüklenmektedir.

Küreselleşme sürecinin unsurları çerçevesinde oluşturulan tanımlamalara bakılırsa küreselleşme, ekonomik, siyasal, sosyal ve kültürel değerlerin ve bu değerler çerçevesinde oluşturulan birikimlerin ulusal sınırlar dışına taşarak dünya geneline yayılmasıdır. Bu durumda küreselleşme farklı toplumsal kültürlerin ve inançların daha yakından tanınmasını, ülkeler ve toplumlar arasındaki ilişkilerin yoğunlaşmasını içeren bir süreç olmaktadır. Burada bazı soruları sormak yerinde olacaktır. Acaba bütün dünyayı farklı düzeylerde etkisi altına alan bu süreç dünya üzerinde yaşayan ve gelişmiş, gelişmekte olan ya da geri kalmış gibi

* G.Ü. Çorum İlahiyat Fak. Din Sosyolojisi Öğretim Üyesi

katagorilerle değerlendirilen bütün ulusların beraberce kararlaştırıp oluşturulmasına yön verdiği bir olgu mudur? Yoksa uluslararası sermayeyi, entelektüel ve teknolojik bilgiyi elinde bulunduran, bilgi iletişim ve enformasyon kaynaklarını kendi tekeline alan ülke ya da ülkelerin oluşturmaya çabaladığı, birilerinin özne olup diğerlerinin nesne konumuna dşrldğu bir durum mu sözkonusudur? Eğer durum böyle ise nesne durumunda olan ülkeler hangi yönde tehdit altına girmekte, onların sosyal bünyesinde ne gibi ayrışmalar bölünme ve çatışmalar meydana gelmektedir?

Ben bildirimi daha çok bu sorulara cevap arama çabası ile sürdürmek istiyorum. Bunu yaparken tarihsel süreç içersindeki oluşumu bir yana, bugün tartışılan küreselleşmenin retorik olarak dışa vurumunu sağlayan postmodernite üzerinde duracak, onun önerdiği toplumsal ontolojinin küreselleşmeyle ilişkisine değinmiş olacağım.

Öncelikle küreselleşmeye ilişkin üç kavramı dikkatlerinize sunmak istiyorum. Bu kavramların aynı zamanda küreselleşmenin nesnel gerçekliğine ilişkin bilgiler içerdiğini düşünüyorum.

Birincisi Robertson'dan ödünç aldığım "küresel saha" kavramıdır. Küresel saha bir bütün olarak uygarlıkların, kültürlerin, ulus toplumların, ulusii ve uluslararası hareketler ile uluslararası örgütlenmelerin, alt toplumlar ile etnik grupların, toplum içi grupların, bireylerin giderek daha fazla baskı altına alındığı ama aynı zamanda farklı bir biçimde güçlendirildikleri bir noktaya doğru sıkıştırılmasıyla ortaya çıkan toplumsal, kültürel bir sistemdir.

Bir diğer kavram "küresel sistem" kavramıdır. Küresel sistemler küreselleşme süreçlerini, küresel kurumsal biçimlerin kurulmasını ve küresel kimliklenme süreçleriyle bunların kültürel ürünlerini içerir.

Üçüncü kavram "küresel süreçler" kavramıdır. Küresel süreçler düzenli kurumsal ağlar kurulmadan önce bile dünyanın geniş bölgelerinin toplumsal dönüşümünü sağlayan başlıca güçler olarak karşımıza çıkar(Friedman, s.89).

Bu kavramların içerdikleri hususlar nesnel alanda birbirleriyle sıkıca ilişkilidir. Küresel sahada, küresel sistemler küreselleşme süreçlerini gerçekleştirmekte, uluslararası özellikte i örgütlenmeler geliştirmekte ve doğası itibarıyla siyasal nitelik taşımaktadırlar. Öyle ki bugün dünya üzerinde birbiriyle karşılıklı bağımlılık içinde bulunan ve küresel sistemi oluşturan 200'e yakın devletin yanında 38.500' aşkın uluslararası çalışan şirket, 10.000'i aşkın hkmetler dışı örgütler-sivil toplum kuruluşları(NGO), 300' aşkın hükümetlerarası teşkilatlar ve 4.700 kadar da uluslararası hkmetler dışı birimler(INGO) vardır. Dünya üzerinde bu uluslararası çalışan şirketlerin, örgütlerin, aktörlerin varlığı ulus devletlerin tekalciliğini kırmakta hatta sistemdeki etkinliğini aşındırmaktadır. Dünya

genelindeki bu oluşumlar ülke ve toplumları ister istemez küresel bir düzenin içine dahil etmektedir(Bodur:1). Buna göre küreselleşme sosyal ilişkileri uluslar arası boyuta bağlayan ve hızla yayılan bir süreç olarak karşımıza çıkmaktadır. Sosyal ilişkilerde böyle olurken, ekonomik alanda tüm dünyayı saran üretim ağıyla, küresel tüketim maddeleriyle ve dünyayı kuşatan şirketler ve finans piyasalarıyla gerçekleşmekte, hukuki alanda dünya ölçeğinde insan hakları gibi standartların yayılmasıyla ve ülke dışını aşan kolektif dayanışma ağları vasıtasıyla, psikolojik olarak bireylerin ve toplumların ortak kültürlü bir dünya algılamaları bağlamında bilinçlenmeleri şeklinde belirlemektedir(Bodur:2). Bu bağlamda artık ulusal değerler yerine küresel bazda yeni değerler üretilmekte ve yaygınlaştırılmaktadır. Batının ürettiği ve genel kabul gören ortak değerler olarak ortaya çıkan(Bostancı, 1990:31-36) sözkonusu değerler, kitle iletişim araçları, turizm hareketleri, dünya ticaretindeki hareketlilik, kültür taşıyıcılarının sirkülasyonu batı kültürü temelinde bir evrensel homojen kültür yapısına doğru yol almaktadır.

Burada en etkin kitle iletişim araçları arasında yer alan “CNN günümüzde dünyanın büyük bir kısmındaki izleyicileri için gerçeklik üreten küresel bir örgütlenme”(Friedman:92) olarak nitelenmektedir. Dünya ticaretine yön veren, ekonomik yönden zayıf ülkelerin ekonomilerini altüst ederek toplumsal anomilere yol açan, hükümetlere müdahale edecek derecede etkinleşen “çok uluslu şirketler, küresel ilişkilerin belli bir aşamasının tarihsel ürünleri olarak belirirken, dünya bankacılığı, işçi örgütleri, dini yapılanmalar vb. mevcut dünya düzenlerinde küreselleşmeyi pekiştirici rol oynarlar”(Friedman, a.g.m). Turizm endüstrisi Turner’in deyişiyle sahilik yanılması yaratmak suretiyle toplumsal ve kültürel benzeşim deneyimine zorlar(Turner:150).

Modernitenin belirli boyutları tarafından güçlendirildiğinden hareketle küreselleşmeyi tamamıyla modernitenin bir sonucu(Giddens:157) olarak kabul etmenin tartışmaları arasında bocalama yerine, onun daha çok postmodernlik ve postmodernleşmeyle yakın bir ilişkisinin varlığından(Robertson: 92) ve koşutluğundan söz etmek mümkündür. Çünkü küreselleşme postmodern kültür zemininde işleyen (Turner: 149) ve onunla çok yakın ilişkili olan bir süreç olarak belirlemektedir. Nitekim postmodernizm küreselleşmenin ekonomi politikasını meşrulaştırma işlevine dönük bir söylem olarak nitelenirken(Kızılcılık:276) küreselleşmenin kültürün postmodernleşmesinin toplumsal nedenlerinden biri olduğu ve postmodernitenin sosyal üretiminde küreselleşmenin özel bir yeri olduğu vurgulanmaktadır.(Turner:2002, 270-272). Ayrıca küreselleşme “*postmodern hyper-liberalizm*”(Waters,1995) olarak ele alınmakta ve postmodernizm “*küresel sermayenin işleyiş mantığı*”(Hard ve Negri:169), “*geç-kapitalizmin kültürel mantığı, ideolojisi*”(Jameson:1994), küreselleşmenin “*ideolojik*

refleksi”(Kumar:227) olarak değerlendirilmektedir. Bu değerlendirmeler küreselleşmeyle postmodernitenin yakın ilişkisini ortaya koymaktadır.

Postmodernite kültürel farklılaşma ve karmaşıklık içerir.(Turner:152) Böylece dünyanın parçalanmasına, mikro oluşumlara, özellikle yerelciliğe ve yerelleşmeye önem verirken, küreselleşme dünya ölçeğinde sosyal ilişkilerin yoğunlaşmasına, dünyanın sosyo-ekonomik, politik ve kültürel açıdan birliğine kısaca makro yapılanmaların önceliğine gönderme yapar(Kızılcılık:270). Küreselleşme, bu makro yapılanmalarla küresel sahaya uygun homojen bir kültür oluştururken, paradoksal olarak sosyal muhayyilesi ortak, müşterek bir toplumsal *etos* oluşturan ulusların alt kültürlerini harekete geçirerek heterojen bir içeriği barındırmaktadır. Postmodern söylemlerle ulusal birliktelikler aleyhine parçalanan ulusal toplumsal örgü, küreselleşme lehine küresel sistemlere bağlanmaktadır.

Küreselleşme aktörleri küreselleşmenin gerçekleştirilmesi için mevcut ulusal toplumların yapısını postmodern yaklaşımlarla çözümlenmeyi hedefler. Bu çözümlenme yapılırken Batı-dışı toplumlarda ulus devleti zaafa uğratacak farklılıklar, yerellikler, bölgencilikler, alt kimlikler ve etnik yapılar ön plana çıkarılır ve bunların yaşatılması zorunlu hale getirilir. Böylece yerellik küresel olarak kurumsallaşır ve farklılıklar, etnik yapılar ve alt kimlikler küreselleşmenin vaz geçilmez bir boyutu haline gelir(Robertson:278-281).

Postmodernizm kültürel ve politik boyutlarıyla birlikte bir epistemoloji, bir metodoloji ve bir toplumsal ontolojiyi içermektedir(Murphy:9). Burada açıklamalarına giremeyeceğimiz epistemolojisi ve metodolojisi bir yana postmodernistler eklektizm, parçacılık, anarşi, heterojenlik, farklılık, etniklik, dinsel, yerellik, çok kültürlülük ekseninde bir toplum düzeni kurgularlar. Konumuz açısından burada vurgulanması gereken şey ulusal kimlik içinde bütünleşen farklılıkların, alt kültürlerin, dinsel ve etnisitenin çözümlenmesidir. Bu çözümlenmede nesne durumunda olanlar gerçekten kendilerine önem verildiğine inanarak böyle bir sürece katılımı sağlarlar, oysa görülen ve anlaşılan yönüyle postmodern söylemi yaygınlaştıran, etkinleştiren özne ve aktörler bunu kendi küresel emelleri için istemektedirler. Tarihin cilvesine bakınız ki 19.yy’da ulus devletler kurulmadan önce çoğulcu toplumsal yapılar modernitenin toplumsal projesiyle dağıtılıp ulus devletler oluşturulurken(ki bu projede o zamanın kapitalini elinde bulunduran güçlerce gerçekleştirilmiştir) bugünkü noktaya gelindiğinde oluşturulan bu ulusal devletler, kapitali elinde bulunduran uluslararası güçlerin menfaatlerini zedelediğinden postmodern söylemlerle altüst edilmektedir. Böylece kontrol altına alınmış olan toplumsal düzen bozulmakta, yerine parçalanmanın ardından dini, kültürel kimlik arayışları, mikro milliyetçilikler, kolektif düşünceden bireyselciliğe kaçış gibi her türlü ayrışmayı barındıran bir anlayış hakim olmaktadır.

Küreselleşmeyle birlikte çoğulcu, çok kültürlü toplumların ortaya çıkması, alt kültürlerin varlığı, ulusal kültür açısından bir zenginlik olmakla birlikte, yeni kimlik arayışlarına varacak derecede özgürlüklerin genişletilmesini talep etmenin, “ya o ya bu” yerine postmodern söylemin “hem o hem bu” mantığından hareketle her türlü bilgi ve görüşün geçerli olduğunu savunmanın toplumsal pratik açısından pek şanslı ve uygun olduğu söylenemez. Çünkü bu durum toplumsal düzenin temelini dinamitlemeye matuf görünmektedir.

Bugün dünyanın bir çok yerinde moda haline gelen ancak Batı-dışı toplumlarda küreselleşmeyi gerçekleştirmede bir araç olarak kullanılan post-modern, parçacı yaklaşımların ekseninde değerlendirilen dinî, etnik, kültürel meseleler, geçmişte din adına ya da pozitivist düşünce adına yapılan mutlakçı okumalara alternatif çözümleri dillendirmektedir. Kanaatimiz o dur ki, ne din ne pozitivist yaklaşımlar adına yapılan mutlakçı ve dayatmacı açıklamalar ne de aşırı ferdiyetçi, öznelci, parçacı yaklaşımlar toplumsal bütünlük açısından tatmin edici görünmektedir. Mutlakçı yaklaşımlar ferdî grupsal özgürlükleri tehdit ederken, aşırı ferdiyetçi, öznelci, parçacı yaklaşımlar toplumsal birlikteliği ve sosyal bütünlüğü dinamitlemektedir.

Küreselleşmenin temeli kapitalizme dayandığından başlangıçtan itibaren onun hedefi dünya pazarının oluşturulmasıdır. Bunun temin edilmesi için piyasa toplumu, tüketim kültürü ve toplumu inşa edilir ve ulaşım ve iletişim araçları, imkanları, dünya çapında bir pazarın oluşumunda, geliştirilmesinde seferber edilir. Tüketim kültürü küresel ekonomiyi izler. Örneğin dünyanın Coca-kolonizasyonu, McDonaldlaştırılması küresel kültürün küresel ekonomiyi izlediğini gösterir

Tabiatıyla küreselleşme dünya liderliğini elinde bulunduran güç yada güçler lehine işlediğinden dünya toplumları arasında eşitsizliklere ve kutuplaşmalara yol açmakta, merkezi konumda olanlar tekelleşmektedir. Bu duruma göre küreselleşme merkez ülkelerle (G7 ülkeleri ya da daha dar anlamda Amerika, Almanya ve Japonya olarak nitelenebilir) çevre ülkeler arasındaki eşitsizlikleri yeniden üretmektedir. Söylem olarak üretimin paylaşımını dile getiren küreselleşme eylem olarak farklı bir durum yaratmaktadır. Küresel gücü elinde bulunduranların lehine bir düzen inşa eden bu süreçte Giddens'in verilerine göre “dünya nüfusunun %30'u günde 1 dolar gelirle yoksulluk sınırında yaşamaktadır. Güney Afrika'nın kısmen istisna teşkil etmesiyle Alt-Sahra küresel ölçekte bütünüyle dışta bırakılmış bir kıtadır”(Giddens:168). Küreselleşme ekonomik hayatta gittikçe derinleşen bir gelir dağılımı eşitsizliğini oluşturmuş, böylece dünyanın çoğu bölgesi gittikçe yoksullaşmış ve sefaletle

mahkum edilmiştir. Örneğin otuz yıl önce en yoksul ülkelerin %20'sinin küresel servetten aldığı inanılmayacak kadar düşük %2,3'lük pay 1990 sonu itibarıyla %1,4'e düşmüştür(Bauman: 82). BM kalkınma projesinin raporuna göre, mal ve hizmetlerin 1997'de 1995'tekinin iki katı olmasına ve 1950 yılından bu yana altı misli artmasına karşın, dünyadaki 1 milyar insan en temel ihtiyaçlarını bile karşılayamamaktadır(Le Monde, 10 Eylül 1998). “Gelişmekte olan ülkelerde yaşayan 4,5 milyar kişi arasında her beş kişiden üçü temel alt yapı hizmetlerinden yararlanamıyor: Üçte biri içecek su bulamıyor, dörtte biri ev demeye layık bir yerde oturmuyor, beşte biri sıhhi ve tıbbi hizmetlerden hiç yararlanamıyor. Beş çocuktan biri herhangi bir okula 5 yıl bile gitmiyor, sürekli yetersiz beslenenlerin oranı da aynı(Bauman,2000, 184).

Küreselleşmeyi cici gösteren söylemleri yalanlayıcı bu tür sefalet raporlarına ilişkin rakamları farklı değişkenler açısından ortaya koymak mümkündür. Küreselleşmenin ortaya koyduğu bu sefalet manzaraları merkez ülke toplumlarıyla çevre ülke toplumları arasında ekonomik açıdan oluşan mesafeyi kaldırıcı değil bizzat kutuplaştırıcı bir durumu ortaya koymaktadır.

Küreselleşme kitle iletişim araçları ve elektronik bağlarla dünyayı bir köy haline getirmekte, dünyanın herhangi bir noktasında meydana gelen olaylardan haberdar olunmakta hatta bunlar gündelik hayatın bir parçası haline gelmektedir. Dünyanın diğer yerlerindeki insanlar ile ilgili değerlendirmeler bir yandan farklılığı açığa çıkarırken kültürel etkileşim yoluyla, tüketim kalıpları, kurumlar ve gruplar birbirine benzeşmekte, yemekten giyime, eğlenceden dinlenmeye kadar sosyal hayata ilişkin bir çok alanda *tektipleşen* bir hayat tarzı ortaya çıkmaktadır.

Buraya kadar çizilen tabloda küreselleşmenin olumsuz yönleri ön plana çıkarılarak sanki küreselleşmeye karşıt bir tutum ortaya çıkmaktadır. Şunu açıkça belirtmeliyiz ki, küreselleşme istesek te istemesek te kendini meşrulaştırıcı ya da kabullendirici her türlü araçlarla yaygınlaşan geri dönülemez bir süreçtir. Küreselleşmenin ortaya koyduğu imkanları inkar etmek te mümkün değildir. Ancak basit bir ifadeyle belirtmek gerekirse yağın yağmur toprağa faydalı diye şemsiyesiz dolanıp ıslanmanın anlamı yoktur. Küreselleşme düşünsel, siyasi, ekonomik ve kültürel yönleriyle dünyayı değiştirmeyi amaçlayan bir paradigma ise, başımızı kumlara gömüp ondan bağımsız kalmamız mümkün değildir. Ancak takdir edilmelidir ki bu paradigmanın gerçekleşmesi her ülke ve toplumda aynı etkileri göstermemektedir. Sözelimi küreselleşmeye tabi olma zorunluluğu olan ülkelerde küreselleşmenin heterojenliği, ayrışma ve bölünmeyi barındıran özellikleri ortaya

çıkılmaktadır. Bu duruma göre küreselleşme homojenlik ve heterojenlik yönleriyle, mevcut ulusal ve toplumsal yapıların kurucu ögesi olan modern paradigmalardan epistemik ve ontolojik geçerliliklerine yönelik bir tehdit unsuru oluşturmaktadır. Öyleyse bu yönüyle küreselleşmenin modernitenin algılanabilir ve uygulanabilir ölçütlerine uygun olarak oluşturulan, ulus devlet, ulusal kültür, ulusal kimlik gibi temel dinamikleri ve bunlara ilişkin söylemleri belirsizliğe doğru sürüklediğini (Keyman: 8-20) ifade etmenin yersiz olduğu söylenemez. Bu tür belirsizlik ortamlarında tedbirsiz bulunmakla oluşacak ayrışmaların, bölünme ve parçalanmaların nesne durumundaki ülke ve toplumların geleceği açısından ne derecede tehlikeli olacağını kestirmek te zor olmasa gerektir. Bu durum karşısında yapılması gereken şey; artık ülke ve toplumların bilardo topu gibi birbirinden bağımsız olmadığı ve içiçe geçmiş olarak ilişki içerisinde oldukları gerçeğinden hareketle, temel ulusal felsefeye uygun, dünya gerçeklerine açık yeni eğitim politikalarının oluşturulmasıdır. Bu tür politikalarla öz kültür ve toplumların kendilerine özgü değerleri korunurken aynı zamanda evrensel kültür içinde yer alarak dışarıdan dayatılan küresel kültürün etkilerine karşı korunmuş olunacaktır. Kültürler, etrafı kalın duvarlarla örülü birbirinden etkilenmeyen homojen olgular olmadığına göre ve kültürler arası etkileşimin tarihsel gerçekliği karşısında küreselleşmenin bütün toplumlarda etkinliğini hissetmemek mümkün değildir. Burada önemli olan kültürler arası alış-verişin gerekliliğini ihmal etmeksizin yabancılaşmaya hatta küresel kültür içinde asimile olmaya karşı dikkatli olmaktır.

Sonuç yerine buraya kadar yapmış olduğumuz açıklamalar çerçevesinde küreselleşmenin karşı konulamaz bir şekilde ekonomik, siyasi, kültürel yönleriyle güçlü bir şekilde yaygınlaştığını bu yaygınlaşmada kendine karşı duran ulusal oluşumları, milli kültür ve kimlikleri postmodern söylemlerle çözümlendiğini söyleyebiliriz. Ekonomik yönden dünya ülkelerini kendi ürettikleri açısından bir pazar olarak değerlendirmeye matuf bu girişim ne yazık ki sadece küresel milyarderlere yarar sağlar görünmektedir. Siyasi açıdan ulusal politikaların engelleyici tutumlarını farklı manipilasyonlarla delen küreselleşme, kültürel olarak küresel milyarderlerin pazar alanlarının genişletilmesi için aşırı derecede tüketim kültürünü empoze eder görünmektedir. Yerel olanların küresele bağlandığı bu ortamda bireysellik, etnisite, her türlü mikro yapılanmalar ön plana çıkarken toplumsal dayanışmaya ilişkin her türlü değerler altüst olmaktadır. Türk toplumu olarak değişik platformlarda gündeme getirilen postmodern söylemlerin toplumsal ontolojiye ilişkin önerilerinin bizleri nirvana mutluluğuna kavuşturmayacağı farkında olmamız gerekir. Değişen dünya dengeleri karşısında geleceği yeniden inşa etmenin yolu dün ve bugün olanı sorgulayarak yeni bir anlam evreni oluşturmaktır. Bu bağlamda toplum olarak durduğumuz nokta ve sahip

olduklarımız ya da olmadıklarımızla, küreselleşmenin tüm boyutları farklı yönleriyle incelemeyi ve toplumsal geleceğimiz adına değerlendirmeyi gerektirmektedir.

Saygılarımla.

Kaynakça

- Bauman Z., Küreselleşme-Toplumsal Sonuçları(çev. A.Yılmaz), Ayrıntı yay., İst, 1999.
- _____, Siyaset Arayışı(Çev. T.Birkan), metis yay., İst., 2000.
- Bodur H.E, *Küreselleşmenin Sosyal ve Kültürel Boyutu*, yayınlanmamış metin.
- Bostancı N., Kültür ve Değişme, İst., 1990.
- Friedman J., *Küresel Sistem, Küreselleşme ve Modernitenin Parametreleri*, Postmodernizm ve İslam Küreselleşme ve Oryantalizm içinde, der. A.Topçuoğlu, Y. Aktay, Vadi yay., 1996.
- Giddens A., Elimizden Kaçıp Giden Dünya-Küreselleşme Hayatımızı Nasıl Yeniden Şekillendiriyor?(Çev. O. Akınhay), Alfa bas.yay.dağ., İst. 2000.
- _____, Üçüncü Yol –Sosyal Demokrasinin Yeniden Dirilişi,(Çev. M.Özay) Beriy yay., İst. 2000.
- Hard M., ve Negri A., *İmparatorluk*(Çev. A. Yılmaz) Ayrıntı yay., İst. 2001.
- Jameson F., *Postmodernizm ya da Geç kapitalizmin Kültürel Mantığı*(Çev. N. Plümer), Yky, İst., 1994.
- Keyman F., *Türkiye ve Radikal Demokrasi; Geç-Modern Zamanlarda Siyaset ve Demokratik Yönetim*, Alfa, İstanbul, 2000
- Kızılçelik S., Sefaletin Sosyolojisi, Anı yay., 2002.
- Kumar K., *Sanayi sonrası Toplumdan Postmodern Topluma, Çağdaş Dünyanın Yeni Kuramları*(Çev. M.Küçük), Dost kitapevi, Ank, 1999.
- Murphy, J.W., Postmodern Sosyal Analiz ve Postmodern Eleştiri(Çev. H. Arslan), Paradigma, İst., 2000.
- Robertson R., *Küreselleşme, Toplum Kuramı ve Küresel Kültür*(çev.Ü.H. Yolsal), Bilim ve Sanat, Ank.1999.
- Turner B.S, *Benlik ve Düşünsel Modernlik*, Postmodernizm ve İslam Küreselleşme ve Oryantalizm içinde, der. A.Topçuoğlu, Y. Aktay, Vadi yay., 1996.
- Turner B.S, *Oryantalizm, Postmodernizm ve Globalizm*(Çev.İ. Kapaklıkaya), Anka, 2002,
- Waters M., Globalization, Routledge, New York, 1995.

